

**ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ 2023**

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.α.

1. Λ
2. Λ
3. Σ

A1.β.

- α. 1
- β. 3

B1.

α. Οριστέα έννοια=> Πόλις ή πολιτική κοινωνία

Σ' αυτή την ενότητα ο Αριστοτέλης επιχειρεί να δώσει τον πρώτο ορισμό της έννοιας πόλις στα Πολιτικά. Η πόλις, λοιπόν, είναι μια μορφή ανώτερης κοινωνικής συνύπαρξης («ή πασῶν κυριωτάτη»), που εμπεριέχει όλες τις άλλες («πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας»), και αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά («τοῦ κυριωτάτου πάντων»). Είναι δε «ή κοινωνία ή πολιτική». Στον ορισμό αυτό μπορούμε να διακρίνουμε το προσεχές γένος (genus proximum) της έννοιας «πόλις» και την ειδοποιό διαφορά της (specifica differentia).

Συγκεκριμένα, το προσεχές της γένος, δηλαδή η ευρύτερη κατηγορία στην οποία εντάσσεται η έννοια, είναι ο όρος «κοινωνία» («κοινωνίαν τινὰ οὔσαν»), ενώ η ειδοποιός διαφορά της, δηλαδή το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα που διαφοροποιεί την έννοια του γένους από τις όμοιές της έννοιες, ώστε να προκύψει η οριστέα, είναι το αγαθό στο οποίο αποβλέπει. Ειδικότερα, το αγαθό στο οποίο αποβλέπει, που είναι η ευδαιμονία των πολιτών, είναι το ανώτερο από όλα τα αγαθά των άλλων κοινωνιών και μ' αυτό η «πόλις» επιδιώκει το συμφέρον του συνόλου των πολιτών. Αντίθετα, οι άλλες μορφές κοινωνίας επιδιώκουν επιμέρους αγαθά για το συμφέρον των μελών τους.

Ο Αριστοτέλης επισφραγίζει τον ορισμό της έννοιας «πόλις» με τον χαρακτηρισμό πολιτική κοινωνία, δηλαδή την οργανωμένη πολιτειακά κοινωνία η οποία έχει αυτάρκεια, αυτονομία, ελευθερία, θεσμούς και πολίτευμα. Αφορά, λοιπόν, η πόλη τη γνωστή για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο πόλη-κράτος, όπως επικράτησε να αποδίδεται σήμερα ο όρος.

β. Έννοια προσεχούς γένους => κοινωνίαν τινα

Ο όρος κοινωνία προέρχεται από τη λέξη κοινωνός και είναι ομόρριζος με το ρήμα κοινωνῶ που στα αρχαία ελληνικά σημαίνει μοιράζομαι ή κάνω κάτι μαζί με άλλους. Έτσι, με τον όρο κοινωνία νοείται μια ομάδα ανθρώπων που συνυπάρχουν και συνεργάζονται αποβλέποντας –η καθεμιά ξεχωριστά– στην επίτευξη ενός κοινού για τα μέλη της σκοπού, ενός επιμέρους συμφέροντος (ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν). Αυτοί, για παράδειγμα, που πολεμούν μαζί επιδιώκουν τον πλούτο, τη νίκη ή την κατάκτηση μιας πόλης, οι ναυτικοί έχουν στόχο την απόκτηση χρημάτων, και κάτι ανάλογο συμβαίνει σε όσους ανήκουν σε μια φυλή ή σε ένα δήμο. Οι επιμέρους αυτές κοινωνίες αποτελούν, για τον Αριστοτέλη, μόρια της πολιτικής κοινωνίας, εμπεριέχονται δηλαδή σε αυτή (ή πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας

περιέχουσα τὰς ἄλλας), και τις τοποθετεῖ σε υποδεέστερη ἀπὸ αὐτὴ θέση, ἀφοῦ ἡ πολιτικὴ κοινωνία δὲν στοχεύει στὸ εἰδικὸ κατὰ περίπτωσιν συμφέρον, στὸ συμφέρον τῆς στιγμῆς, ἢ στὸ συμφέρον μιᾶς ομάδας ἀνθρώπων, ἀλλὰ σ' ἓνα ἀνώτερο ἀγαθὸ (κυριωτάτου πάντων), δηλαδὴ στὴν εὐδαιμονία τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν, που ἀφορᾷ ἅπαντα τὸν βίον. Ὁ Ἀριστοτέλης στὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια εἶχε χαρακτηρίσει τὸ υπέρτατο αὐτὸ ἀγαθὸ με τὴν ἐκφράσιν τὸ ἀκρότατον πάντων τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν.

γ. Το ἀνώτερο ἀγαθὸ στὸ ὁποῖο στοχεύει ἡ πόλις: ἡ εὐδαιμονία.

Ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ =>καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας

Ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς ἄλλες μορφές συμβίωσης και στὴν πόλιν εἶναι ποιοτικὴ (κυριωτάτη), ποσοτικὴ (περιέχουσα) και ἀνώτερου σκοποῦ, καθὼς ὁ υπέρτατος σκοπὸς τῆς πόλης υπερβαίνει τοὺς ἐπιμέρους σκοποὺς τῶν μορίων (=υποσυνόλων) τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Με τὴ φράσιν «κυριωτάτου πάντων» ὁ Ἀριστοτέλης ἐννοεῖ τὸ υπέρτατο ἀγαθὸ στὸ ὁποῖο ἀποβλέπει ἡ πόλις, δηλαδὴ τὴν εὐδαιμονία τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν. Ἡ ἀνωτερότητα αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ ἀποδεικνύει και τὴν ἀνωτερότητα τῆς ἴδιας τῆς πόλης ἐναντὶ τῶν ἄλλων κοινωνιῶν. Με ἄλλα λόγια, ἐφόσον ἡ πόλις εἶναι ἡ «κυριωτάτη» ὅλων τῶν κοινωνιῶν, τὸ ἀγαθὸ στὸ ὁποῖο στοχεύει εἶναι τὸ «κυριωτάτον» ὅλων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν.

Ἦδη στὴν εἰσαγωγὴ τῶν Ἠθικῶν Νικομαχείων εἶδαμε τὶς ἐρμηνεῖες που ἔδωσαν στὸν ὄρο εὐδαιμονία διάφοροι φιλόσοφοι, ὅπως και τὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἀρχικὰ, λοιπόν, ἡ λέξις «εὐδαιμονία» (< εὖ + δαίμων) σήμαινε τὴν εὐνοία τοῦ θεοῦ, κάτι που δίνεται δηλαδὴ στὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὸν θεό. Ἀργότερα, για τὸ περιεχόμενον τῆς ἴδιας λέξεως μίλησε ὁ Ἡράκλειτος και ὁ Δημόκριτος. Σύμφωνα με αὐτοὺς, ἡ κατάκτησις τῆς εὐδαιμονίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἀνθρώπο και τὶς ἐνέργειές του. Σύμφωνα με τὸν Ἀριστοτέλη, ἡ εὐδαιμονία δὲν εἶναι κατάστασις, ἀλλὰ διαρκὴς ἐνέργεια τῆς ψυχῆς με τοὺς κανόνες τῆς τέλειαις ἀρετῆς.

Μελετώντας, λοιπόν, ὅλες τὶς παραπάνω ἀπόψεις παρατηροῦμε ὅτι ὁ ὄρος «εὐδαιμονία» ἀφορᾷ τὸν ἠθικὸ βίον τοῦ ἀνθρώπου. Για τὸν Ἀριστοτέλη, ὅμως, ὁ ὄρος αὐτὸς ἔχει ἀπὸ τὴν ἓνα ἠθικὸ περιεχόμενον και ἀφορᾷ τὸν ἀνθρώπο ὡς ἄτομο και ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι και ὁ προορισμὸς τῆς πόλης, που ἀφορᾷ τὸν ἀνθρώπο ὡς πολίτη. Ὁ ἀνθρώπος δηλαδὴ θα κατακτήσει με τὶς ἠθικὲς ἐνέργειές του τόσο τὴν ἀτομικὴ εὐδαιμονία ὅσο και τὴν εὐδαιμονία μέσα στὸ πλαίσιο τῆς πόλης συνυπάρχοντας ἀρμονικὰ με τοὺς ἄλλους πολίτες και ἐνεργώντας ὡς πολίτης. Ὑπὸ τὴν ἐννοία αὐτή, οἱ πράξεις του εἶναι πολιτικὲς πράξεις, καθὼς ἐνεργεῖ ὡς μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, και ἔχουν πολιτικὲς συνέπειες, ἐφόσον ὁδηγοῦν στὴν εὐδαιμονία τοῦ πολιτικοῦ συνόλου. Ἡ ἀποψη αὐτὴ διατυπώνεται ξεκάθαρα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀριστοτέλη στὸ ἔβδομο βιβλίον τῶν Πολιτικῶν του, ὅπου ἀναφέρει ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ κάθε ἀνθρώπου ξεχωριστὰ συναρτᾶται με τὴν εὐδαιμονία τῆς πόλης. Ἐτσι, ἐπιβεβαιώνεται ἡ ἀποψη ὅτι ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία εἶναι μέρος τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας.

Ἐπίσης, στὸ κείμενον ἐντοπίζονται ὀρισμένες φράσεις που ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐξετάζει τελεολογικὰ τὴν ἐννοία πόλις καθὼς και τὶς ἄλλες μορφές κοινωνικῆς συνυπαρξῆς. Ἐξετάζει δηλαδὴ τὰ παραπάνω σε σχέση με τὸν σκοπὸ για τὸν ὁποῖο ὑπάρχουν και τὸν ὁποῖο προσπαθοῦν να ἐπιτύχουν. Σύμφωνα με τὴν τελεολογικὴ ἀντίληψη τοῦ φιλοσόφου, καθεὶ ἔχει δημιουργηθεῖ, για να ἐπιτελέσει ἓναν

συγκεκριμένο σκοπό (τέλος) και να φτάσει στην τελείωση, την ολοκλήρωσή του. Έτσι και η πολιτική κοινωνία, όπως και κάθε κοινωνική ομάδα, συστάθηκε και υπάρχει για να επιτύχει έναν σκοπό. Ο σκοπός μάλιστα της πολιτικής κοινωνίας είναι ο ανώτερος, η ευδαιμονία όλων των πολιτών της. Συνδέει στο σημείο αυτό ο Αριστοτέλης τον άνθρωπο-πολίτη (πάντες) με την πόλη, δηλαδή την επιδίωξη του αγαθού ως σκοπού όλων των ανθρώπων με την επιδίωξη του αγαθού ως σκοπού της πόλης. Συγκεκριμένα, σ' αυτό το κείμενο το «τελικό αίτιο» υποδηλώνεται με τις εξής φράσεις:

«πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν ... καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν» και «πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται», δηλαδή όλες οι κοινωνίες έχουν συσταθεί για την επίτευξη ενός σκοπού, του αγαθού,

«τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες», δηλαδή όλοι κάνουν τα πάντα για έναν σκοπό, το αγαθό,

«μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη», δηλαδή η «πόλις» που είναι ανώτερη μορφή κοινωνίας στοχεύει στο ανώτερο αγαθό, δηλαδή την ευδαιμονία.

B2. Σε αμφότερα τα κείμενα αναφέρονται συγκεκριμένες ιδιότητες σχετικά με τον φανταστικό «Υπεράνθρωπο».

Ειδικότερα, ο Αριστοτέλης, προκειμένου να αποδείξει τη μεγάλη αξία της συνεισφοράς του πλήθους έναντι της συνεισφοράς των ολίγων και αρίστων, χρησιμοποιεί ως τεκμήριο τον «Υπεράνθρωπο» με τα πολλά χέρια και πόδια (*πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων, ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολὺποδα καὶ πολὺχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοια*): η παρομοίωση αντλείται από τον χώρο της μυθολογίας, όπου συναντάμε τα τερατόμορφα πλάσματα με τα πολλά χέρια και πόδια. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι Ερινύες, οι Εκατόγχειρες κτλ. Κατ' αναλογία λοιπόν με αυτά τα πλάσματα, και το πλήθος μοιάζει με έναν άνθρωπο με πολλά χέρια και πόδια, με πολλαπλάσια επομένως δύναμη και με συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα.

Ο Ιάμβλιχος αναφέρεται σε έναν «Υπεράνθρωπο», δίνοντας όμως, έμφαση στις υπερφυσικές σωματικές του ιδιότητες, όπως το να είναι άφθαρτος και ανεπηρέαστος από ασθένειες και άλλα παθήματα (*θα είναι άτρωτος... σωματικές δυνάμεις*). Ωστόσο, αναφέρεται και στις υπερφυσικές ιδιότητες της ψυχής του (*υπερφυσικές ψυχικές δυνάμεις*). Σημειωτέον ότι ο Αριστοτέλης, αντιθέτως, προσδίδει έμφαση στο ήθος-αρετή και στη διάνοια του «Υπερανθρώπου». Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τον Ιάμβλιχο, απαραίτητη προϋπόθεση για να επιβιώσει ο συγκεκριμένος άνθρωπος είναι να συμπεριφέρεται με βάση τη δικαιοσύνη (*θα κατόρθωνε να επιπλεύσει...πρόαγει*). Σε αντίθετη περίπτωση θα συμπαρατάσσονταν οι υπόλοιποι εναντίον του, θα επικρατούσαν εις βάρος του για το λόγο ότι θα είχαν χρηστή διοίκηση και αριθμητική πλειονότητα (*Γιατί όλοι οι άλλοι...υπεροχή... απέναντί του*). Συνεπώς, αξιοποιώντας είτε την ιδιαίτερη ικανότητα τους είτε την ισχύ τους θα τον οδηγούσαν σε ήττα (*θα υπερτερούσαν...νικητές*).

Επομένως, παρά τις σχετικές τους διαφορές στα χαρακτηριστικά του «Υπερανθρώπου», αμφότεροι οι συγγραφείς συγκλίνουν στο ότι το πλήθος υπερτερεί της μονάδας, όσο ισχυρή και αν είναι αυτή.

B3.

Οπτική: *ὀρῶμεν*

Σύσταση: *συνεστηκυῖαν*

Λάθος: *ἀλήθειαν*

Δοχείο: *ἐνδέχεται*

Ποδήλατο: *πολύποδα*

B4.

1β (σελ. 127)

2β (σελ. 133)

3α (σελ. 139)

4α (σελ. 139)

5α (σελ. 164)

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Σωκράτη, σε όλα τα γεννήματα υπάρχει ο κίνδυνος με τον ίδιο τρόπο (να αναπτυχθούν), δηλαδή και αυτά που φυτρώνουν από τη γη και τα υπόλοιπα ζώα και ο άνθρωπος. Και για τα φυτά γίνεται πάρα πολύ εύκολα αντιληπτό αυτό σε εμάς που ασχολούμαστε με τη γεωργία, η προετοιμασία δηλαδή ως προς όλα για την φύτευση αλλά και η ίδια η διαδικασία της φύτευσης. Γιατί, όταν τυχόν το φύτευμα αναπτυχθεί, μετά από αυτό η διόρθωση του φυτεύματος γίνεται και πολλή και δύσκολη και χρονοβόρα. Το ίδιο φαίνεται ότι ισχύει και για τους ανθρώπους. Από τις δικές μου εμπειρίες το συμπεραίνω και για τα υπόλοιπα. Γιατί για τον γιο αυτόν εδώ, είτε φύτευση είτε τεκνοποιία πρέπει να το ονομάσω, υπήρξε το πιο εύκολο πράγμα του κόσμου, η ανατροφή του όμως δύσκολη για εμένα που πάντοτε φοβάμαι για αυτόν.

Γ2. Κατά το εξεταζόμενο απόσπασμα, ο Θεάγης αξιώνει από τον πατέρα του Δημόδοκο να πληρώσει δίδακτρα σε κάποιον από τους σοφιστές, προκειμένου να αποκτήσει την πολυπόθητη σοφία. Κατά τον πατέρα του, παρασύρθηκε από κάποιους συνομηλικούς συντοπίτες του, οι οποίοι προφανώς είχαν γοητευθεί και επηρεασθεί από την διδασκαλία των σοφιστών. Από τα προαναφερθέντα, αντιλαμβανόμαστε την δημοφιλία και την επιρροή που ασκούσαν οι σοφιστές, ιδίως στις τάξεις της νεολαίας.

Γ3.

ἔχειν: σχέζ

ῥᾱστον: ῥᾱδιον-ῥᾱον

ἄγεννης: ἄγεννοῦς

ἐπιθυμει: ἐπιθυμειν

τὸ ἄστν: τὰ ἄστη/ἄστεα

καταβαίνοντες: καταβησόμενοι

πάλαι: παλαίτερον

ἐπιμεληθῆναι: ἐπιμεληθέντων

ὅστις: οἵτινες

Γ4.α.

τὸν αὐτόν: Επιθετικός προσδιορισμός στο τρόπον

τοῦτο: Υποκείμενο στο ρήμα γίνεται

ὀνομάζειν: Υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα δεῖ, τελικό απαρέμφατο.

πάντων: Γενική διαιρετική από τον υπερθετικό βαθμό του ῥᾱστη

εἰς τὸ ἄστν: Εμπρόθετος προσδιορισμός κίνησης σε τόπο στη μετοχή καταβαίνοντες

μοι: Ἐμμεσο αντικείμενο στο ρήμα παρέχει

σοφόν: Κατηγορούμενο στο αντικείμενο του ρήματος ποιήσει, αὐτόν

Γ4.β.

Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ δε τότε παροῦσα ἐπιθυμία τούτῳ πάνυ ἑαυτόν φοβοῖ/φοβοῖη.

ΟΡΟΣΗΜΟ ΠΕΙΡΑΙΑ & ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ-ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ
-ΜΟΥΣΟΥΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
-ΚΟΤΣΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛ
-ΓΑΒΡΙΛΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ